

La llengua catalana i la competència a la TV

GABRIEL JARABA

L' actual debat al voltant dels efectes de la televisió sobre el públic no és un debat innocent, inspirat tothora pel desig d'unes programacions televisives dignes. Si a qualsevol polèmica és tan important allò que s'expressa com els objectius finals que inspiren les respectives posicions, això és encara més significatiu en aquest cas. Tenim un precedent gens llunyà, i curiosament poc recordat ara: el debat, durant la transició, sobre la conveniència de legalitzar les televisions privades. Tota l'argumentació d'aleshores sobre la necessitat d'obrir l'espai televisiu a noves cadenes privades pivotava sobre la suposició que les televisions comercials incorporarien continguts renovadors, que vindrien a enterrar les velles formes de l'anquilosada TVE del franquisme. Avui, disposem ja de l'evidència que, si d'alguna manera sobreviuen actituds, estètiques, valors i, fins i tot, personatges del passat, són a les televisions privades, amb una excepció.

Atesa aquesta experiència, sorprèn que el debat públic sobre televisió es quedi en aspectes tan superficials com la pugna per les audiències i les accions que se'n deriven, sense situar-les en el context dels interessos econòmics i polítics a què responen, o els efectes sobre el públic de determinats programes, sense recórrer a la investigació científica existent sobre la matèria. El públic que hauria de formar-se una opinió es troba amb que la

major part dels diaris de gran tirada formen part de grups multimèdia, amb interessos concrets i urgents al sector de la televisió; amb que altres diaris de difusió menor responen a un fenomen de «seguidisme editorial» explicable només pel fet que els seus directors no consideren convenient encara dedicar a la informació de televisió el potencial professional que apliquen a la informació política o econòmica; amb que determinats grans mitjans consideren que la valoració informativa dels fenòmens televisius no és autònoma sinó subsidiària de les línies editorials globals referents a estratègies de política partidària i de govern.

Carregada amb plom a l'ala la informació sobre TV a la premsa més influent, el debat es ressent també de dues absències, a l'hora de l'anàlisi i la contextualització: una, l'escassa tradició d'investigació científica, en psicologia i sociologia, en el camp de la comunicació de masses, a causa de la pròpia feblesa de la investigació universitària al nostre país; l'altra, la fàcil recurrència a actituds d'elitisme cultural entre molts creadors d'opinió, rendible tant de cara a mantenir la pròpia imatge com per amagar la ignorància sobre els trets de la realitat de la moderna societat de la comunicació de masses.

Si determinats personatges de la cultura o de la vida pública saben que és més còmode i rendible cultivar les supersticions populars sobre els efectes de la televisió que abordar el seu estudi científic, alguns polítics han descobert que intervenir en el debat sobre televisió permet obtenir cert gènere de resultats genys menyspreable en la seva tasca: parlar sobre televisió, arran de la preocupació generalitzada a la societat, permet fer veure que hom actua, tot i que l'acció no vagi més enllà de la paraula i permet, sobretot, donar-se a conèixer davant un públic amb rapidesa, «xuclant càmera» dels personatges i els

fenòmens televisius populars. Intervenir al debat sobre televisió és políticament rendible perquè l'argumentació sobre televisió –i la manca de rigor científic– permet, en realitat, apuntar a objectius que van molt més enllà de l'àmbit de la comunicació.

Al bell mig d'aquest garbuix, la gran absent de la polèmica és la llengua catalana. Si hom fa cas del que es parla i el que es publica, el més important és saber si tal cadena supera l'altra en audiència; si «Bambi» ha de venir a salvar corre-cuita els pobres nens de les urpes dels nefastos dibuixos animats japonesos; si és millor posar un cuiner o un pitonís al *prime time*; si és més perjudicial per als joves i les famílies la TV d'ara o la «Gilda» d'abans. Silenci absolut, o gairebé, sobre allò que, a la Catalunya d'avui és vital: com afecten els grans moviments de les estratègies televisives al paper de la llengua catalana als mitjans de comunicació?

Quan, ara fa més de deu anys, va nèixer Televisió de Catalunya, el seu propòsit no era solament oferir als ciutadans un servei de televisió pública en català, sinó assegurar que els ciutadans poguessin satisfer, en la pròpia llengua, les seves necessitats com a telespectadors, en tota la seva globalitat i complexitat. Històricament, el perill de desaparició de la llengua catalana ha passat per la seva relegació a la categoria de llengua domèstica. Ara que tenim certa perspectiva sobre el que foren les dues darreres dècades de franquisme, podem comprendre que el projecte de genocidi natural adreçat contra el nostre país no passava exactament per l'eliminació de qualsevol vestigi de la llengua i la cultura catalanes sinó la seva relegació a la domesticitat, a la categoria de residu sentimental inadequat per a les tasques de la comunicació, l'educació, la ciència i la cultura a una societat moderna; la lògica del desenvolupament i la demografia farien el que no havien pogut fer les forces

executivament repressives. (Heus aquí el cas de la llengua basca com a exemple de les possibilitats d'èxit d'aquesta lògica).

Dins aquesta perspectiva, un cop d'ull als aspectes més reeixits de la lluita cultural del catalanisme polític contra el franquisme ens mostra que la possibilitat de subsidiarització de la llengua catalana va recular quan aquesta va conquerir nous espais propis de la cultura de masses, la cançó, la difusió de l'edició, la premsa comarcal, l'espai del lleure actiu que no solament implicaven un ús quantitatiu de la llengua, sinó un ús qualitatiu: prestigi, confiança, autoreconeixement. Avui podem dir que, passats els temps de la resistència estricta, el que va salvar la llengua catalana del gueto i, per tant, de la desaparició, va ésser el seu ús en clau de comunicació de masses.

Avui, recuperats la democràcia i l'autogovern, en una perspectiva de reconstrucció nacional, el perill de la desaparició de la llengua ja no existeix. Però també sabem que la situació real d'una cultura nacional ve determinada pel seu estatus dins l'àmbit de la comunicació de masses. Per tant, l'absència o insuficiència de la llengua catalana en aquest sentit suposaria, de fet, una nova i actual relegació a una funció domèstica, socialment subsidiària. Vista des d'aquesta perspectiva, la funció de normalització lingüística d'una televisió pública va més enllà d'una presència, més o menys delimitada, en l'àmbit de la comunicació àudio-visual, d'una tasca didàctica d'encoratjament a l'ús de la llengua a tots els àmbits de la vida social.

L'èxit de la tasca de normalització duta a terme per Televisió de Catalunya en deu anys és, precisament, aquesta sensació de normalització d'avui, quan ningú no se sorprèn perquè un personatge d'una telesèrie americana parli en català. Però

aquest efecte de normalitat és, en la perspectiva de redefinició de l'espai televisiu català que ha suposat l'aparició de les cadenes privades i la seva competència entre elles i amb les cadenes públiques, enganyós. Car aquesta nova situació fa que, com a rerafons i conseqüència de la present competència entre cadenes hi hagi uns elements que fan referència a la llengua i la cultura catalanes que són d'enorme importància per al nostre país.

En primer lloc, el desequilibri lingüístic que han introduït les cadenes privades a l'espai televisiu català no ha estat, encara, prou valorat en un sentit ampli d'opinió pública. Catalunya empenia els primers anys d'autonomia amb una forta consciència de la necessitat de compensar una mancança històrica expressada en la voluntat de tenir una TV pròpia en català. Avui, contrasta amb la intensa aspiració d'aleshores el fet que, aquest nou desequilibri lingüístic no sigui prou valorat com cal: no és un element que aparegui al debat sobre la competència televisiva. Això és molt preocupant, i no pot ésser excusat per la normalitat de la presència del català a la televisió pública i la important feina en aquest sentit. Que l'anunci de la utilització esporàdica del sistema dual per part d'una cadena privada sembli satisfer els observadors és realment preocupant. Car, efectivament, Televisió de Catalunya és líder d'audiència al país, però aquest fet, per si sol, no modifica la qüestió de fons: els grans moviments al panorama comunicacional espanyol acaben repercutint sobre un espai comunicacional català quantitativament feble.

Hi ha un altre aspecte, producte també de l'actual competència, que tampoc ha estat destacat amb prou èmfasi. Si el resultat del desequilibri lingüístic a la TV podria produir una nova relegació de la llengua catalana a un redòs particular, en

termes quantitativs, el perill és, en termes qualitativs, un efecte colateral: que la TV catalana fos empenya cap a un redòs particularitzant. Si, com és palès, l'èxit de la TV pública en català ha estat fruit d'una actuació en sentit radicalment oposat a aquella «televisió antropològica» que algú va proposar des del centre, i que alguns haurien acceptat contents des d'aquí, no ho oblidem, ara podria arribar a esdevenir-se un fenomen en sentit semblant: que els telespectadors s'acostumessin a l'existència d'una «doble comunitat televisiva» de fet una certa versió mediàtica de la temuda i evitada «doble comunitat» lingüística-nacional, on hi hagués una televisió esbojarradament divertida, rebutjada en públic a causa de la poca qualitat i els aspectes grollers, però molt visionada en privat per la seva eficàcia com a mitjà d'evasió.

Cal entendre que aquesta disjuntiva no ve al cas de qüestions de qualitat o model televisiu, sinó per un motiu d'enorme importància lingüística i sòcio-cultural: la identificació d'una televisió popular amb els models actuals de televisió en castellà, i la consideració de la televisió en català com a un element de gran qualitat, això sí, però, al capdavant, un element que habitualment utilitzen, sobretot, «els catalans». A d'altres àmbits de la vida cultural catalana hi ha prou casos que han seguit aquesta lògica.

Un dels punts centrals que està en joc al mig de l'actual competència televisiva és la qualitat. Però, des de la nostra perspectiva, aquest no és el perill que amenaça la TV pública en català, i això ha estat demostrat sobradament. I les veus que darrerament s'eleven en un cert to apocalíptic tampoc ajuden gens a situar-nos en aquesta realitat. La qüestió, per a Catalunya, no és només tenir una televisió de qualitat, sinó una televisió de qualitat que tingui una presència a la societat

quantitativament contundent com per combatre la tendència general de nova particularització de la llengua, de fet i mercès a l'efecte de les modes i dels hàbits que creen els mitjans de comunicació de masses. I això només s'aconsegueix amb unes audiències suficients. Aquí no ens juguem únicament una TV digna, ens juguem una TV per a tots els ciutadans de Catalunya.

Per si això no queda clar, esmentaré un exemple significatiu de com poden funcionar les coses en aquest sentit. Mai com ara havia hagut un ensenyament en català, una presència de la llengua als serveis que les administracions ofereixen a la joventut, uns índexs de lectura juvenils en català com els actuals, un èxit de la música jove en català com l'actual (de moltíssim més abast que la cançó, seguida aleshores per àmplies minories, que a l'hora de ballar ho feien amb els conjunts en castellà). Tots els joves i adolescents de Catalunya coneixen el català i l'empren a l'escola, però pareu l'orella a Barcelona i la regió metropolitana, si veieu una colleta de nois, veureu com, en l'àmbit del lleure i la trobada, el castellà és la llengua a la que hom acaba recorrent. Car els hàbits lingüístics es poden induir a l'escola, però es formen i es consoliden, a la societat actual, en l'àmbit del lleure i la comunicació de masses que difon i vehicula els paradigmes de comunicació en clau de quotidianeïtat.

Resumint: el gran absent de la polèmica sobre la competència és el tema de la llengua catalana. I aquesta és, encara, una qüestió fonamental per a nosaltres, no resolta del tot, i subjecta permanentment a canvis de condicionaments decisius. Aquesta absència fa poc creïbles molts dels arguments i contextos en què aquesta polèmica funciona avui. Voleu que ens situem a la realitat? Doncs imaginem: un dia engeguem la televisió i resulta que, oh!, sorpresa, ens hem quedat sols amb en Julián Lago...